

VANITAS VANITATUM OMNIA VANITAS (ECLESIASTUL, 2)

Cum să interpretăm publicitatea făcută mai bine de un an încoace dosarelor CNSAS privind anumiți intelectuali de renume. Dosare în care sunt consemnate implicațiile lor mai mult sau mai puțin directe cu Securitatea în vreme ce, încă de la sfârșitul lunii decembrie 1989, ei figurau drept prototipuri ale societății civile, personalități de referință ale tuturor ONG-urilor menite să apere “democrația”. Ei n-au pregetat să critice lașitatea și impostura vechilor politrucii reconvertiți în noii politicieni „democrați”. Au devenit imediat invitații cvasi-permanenți ai colocviilor și ai tuturor *symposia* internaționale denunțând apariția neo-comunismului și a neo-naționalismului în fosta Europa comunistă. Concurau vechile noi elite politice pe terenul privilegiilor de cîștigat sau de păstrat. Desigur, pentru cei asemeni mie care

n-au ascuns niciodată, cu riscul de a fi înjurați (și nimeni nu s-a abținut) ce văzuseră și ascultaseră între 1970 și 1989 din partea intelectualilor români fie în țară sau cu prilejul vizitelor în străinătate, situația lua o întorsătură suprarrealistă.. E ca și cum n-aș fi trăit cinci ani în această țară cînd susțineam că o bună parte din „noile” figuri aflate la conducerea societății civile „democratice” post-decembriste, aparținuseră cîndva, dacă nu barzilor regimului Ceușescu terminînd prin (să lăsăm deoparte entuziasmul general al anilor 1968-1971) a fi actorii sociali care l-au servit, firește, cu elan scăzut în forul lor interior, dar mereu pentru beneficii personale materiale și simbolice. Pe scurt, cînd în anii 1990 aminteam această situație, observațiile mele nu treceau hotarul convorbirilor private căci în sfera publică atrăgeau deîndată replici deloc amabile la adresa mea.

Fie ca cel fără pată să le arunce piatra, eu voi arunca doar o pietricică și nu fără discernămint. Mai înții, minima datorie a acestor minți strălucite ar fi fost puțină rezervă

* Cercetător emerit la CNRS-Paris. Fost profesor de filosofie invitat la Universitatea Babeș-Bolyai.

postdecembristă, puțin mai multă modestie, mai puțină mediatizare, ceva mai multă tăcere, mai puține dizertații zgomotoase asupra virtuților democrației, a drepturilor omului, asupra crimelor de neiertat ale dictaturii comuniste (desigur, sunt de neiertat, dar ei au fost, în felul lor, complici), asupra orbirii poporului după decembrie 1989, incapabil să accepte terapia de șoc (de care erau ferite mințile luminate), asupra răutății răzbunătoare a minerilor, asupra continuității preferințelor național-comuniste ale lui Vadim Tudor și Adrian Păunescu, etc. Puțin mai multă modestie și mult mai puțină vanitate ar fi contribuit la sporirea demnității unui *curriculum vitae* a acestor "virtuoși". În loc de aceasta, ei s-au comportat ca niște birocrați vulgari și nedemni, au crezut că le va fi uitat trecutul fiindcă unii dintre amicii lor controlau la un moment dat arhivele, fiindu-le astfel lesne să mascheze, ori chiar să distrugă probele. În fine, aidoma politicianilor de duzină deja compromiși, au crezut posibil jocul de-a personaje etice pe divanul scenei deîndată ce vor sluji mai mult ori mai puțin discret și docil noii stăpîni... Lucru care a și funcționat o vreme, dar se pare că mai nou, s-a strecurat un grăunte de nisip în mecanism. Actualmente, își fac apariția noi concurenți (pe care nu-i cred mai morali) solicitînd la rîndul lor un rol public împreună cu trena aferentă. Acești noi veniți încearcă să ocupe locurile deconspirînd impostura. De atunci toate sufletele neprihănite ale democrației, laici și clerici ai postdictaturii în genere proliciși, se arată în plină lumină, de această dată într-un rol de mare ridicol, cel al disidenților postfactum, personaje care nu i-ar fi displicut lui Caragiale... Trebuie spus și scris, e un lucru lipsit de stil, nici Iago nici Lady Macbeth, doar versiunea româno-postmodernă a unui fars triviale proprie spectacolelor de bîlci, iar dacă se distinge vreun stil, e cel de *mahala*.

Dacă e să dăm crezare articolelor din presă, rufele murdare ale epocii ceaușiste (să nu vorbim de cele din vremea lui Dej, căci majoritatea actorilor sunt morți) sunt departe de-a fi spălate. Într-adevăr, există o diferență fundamentală între cei care au servit regimul comunist înainte de 1989 și care după 1989 s-au înfățișat drept socialiști mai mult sau mai puțin critici ai vechiului sistem, mai puțin expliciti asupra angajamentului lor anterior, și cei care, într-un fel sau altul jurîndu-se că n-au luat parte la agapele comuniste, s-au văzut deîndată proiectați în centrul vieții cultural-politice a României postdecembriste. Spre exemplu, nu mică mi-a fost mirarea să aflu, în ianuarie 1990, că un filosof bine cunoscut înainte de 1989, elev al lui Noica și pe care la un colocviu internațional de studii românești la Avignon, organizat de Sorin Alexandrescu (Universitatea Amsterdam) în colaborare cu Universitatea Avignon, îl ascultasem laudînd meritele regimului Ceaușescu fiindcă permisesse editarea unei selecții a eseurilor lui Heidegger și traducerea operelor clasice ale filosofiei grecești, că tot el se afla în rangul întîii al vieții culturale postcomuniste. Dar nu avea vreun motiv de împănare; simultan, Heidegger era publicat și discutat pe larg în Ungaria, Polonia și Iugoslavia. În Ungaria comunistă, Kafka a fost publicat începînd cu 1957, și la începutul anilor 1980... a văzut tiparul cartea lui Varlaam Șalamov despre lagărele din Kolyma! Semn

al ingoranței tipice unor intelectuali români familiarizați cu cele mai mediocre lucrări publicate în Statele Unite, Marea Britanie, în Franța și în Germania, elogiînd autorii, dar ignorînd sistematic cărțile bune, uneori excelente ale vecinilor. Iar apoi, oricît de excepțională calitatea eseurilor lui Heidegger publicate la București, ce înseamnă ele pentru o societate cînd nici o cercetare în domeniul sociologiei rurale și industriale sau de statistică economică serioasă nu primea dreptul de publicare, tot atîtea lucrări puse în mod curent la dispoziția publicului în Ungaria, Polonia, chiar în RDG! În acele timpuri național-socialiste, era destul să constatăți nulitatea științelor umaniste românești pentru a înțelege rolul politic pervers al singularității publicațiilor lui Heidegger sau cele ale lui Constantin Noica... Pe scurt, nu mică mi-a fost mirarea să ascult la București același coleg denigrînd în totalitate regimul precedent, care nu-i fusese tocmai potrivnic de vreme ce l-a lăsat să publice sub semnătură proprie diverse eseuri (pentru a nu mai vorbi de burse confortabile și conferințe în străinătate). Mi-aș putea spori mirările postdecembriste dar și cele ale prietenilor români emigrați care mi-au indicat anomalii în discursul noilor maestri ai gîndirii, în fapt, defel noi cu excepția figurii de un dramatism grotesc al lui Patapievicu... E interesant de notat că singurul intelectual român cu adevărat disident al anilor 1970, scriitorul Paul Goma (din punctul meu de vedere, un scriitor mediocre, dar un om de mare curaj) era cvasi înlăturat din noua societate românească de către vechii săi colegi, aceeași care votaseră excluderea sa din Uniunea Scriitorilor în 1977 și care, după 1989, vor obține înalte funcții culturale, uneori chiar înalte funcții politice în pofida unui talent mediocre (nu e nevoie să-i numim, se vor recunoaște în această descriere).

Ceea ce e fascinant în lumea intelectualo-politică a României postdecembriste, este modalitatea extrem de abilă, profund mincinoasă și perversă pe care intelectuali de renume pre-și postdecembristi (în majoritate aceeași) au știut-o instrumenta la negocierile întorsăturii politice (adeseori cu ajutorul instituțiilor culturale și politice occidentale), și au cîștigat astfel o putere socială (și economică, a nu se uita) pe care nu o aveau înainte fiindcă puterea socială reală aparținea de drept și în totalitate PCR-ului. Trebuie subliniat că pe timpul sfîrșitului comunismului acești intelectuali n-au abordat niciodată o poziție gorbaciovistă, așa cum au făcut-o, pe risc propriu, oameni politici aparținînd mai mult sau mai puțin elitei PCR: mă gîndesc la Brucan, sau la Ion Iliescu, Adrian Năstase spre exemplu (nu discut aici politica lor în calitate de președinte al Republicii sau de prim ministru) sau așa cum au făcut-o majoritatea economiștilor de la *Institutul central de cercetări economice* căruia îi aparținuseră actualul guvernator al Băncii Naționale Române, Isărescu și alții, foarte competenți tehnicieni ai economiei... Acești intelectuali nu numai că nu au abordat turnura gorbaciovistă (din motive întemeiate! Aderaseră cu toții mai mult sau mai puțin la referințele intelectuale ale național-socialismului ceaușist, tînărul Cioran, tînărul Noica, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu și alții; îi admirau în taină pe Evola sau Papini, nu înțelegeau mare lucru din a doua etapă a gîndirii lui Heidegger, critic al tehnicii,

și îl ignorau cu desăvârșire pe Lukacs ori Școala de la Frankfurt...) De asemeni s-au ferit să-și xprime solidaritatea cu greva minerilor din Jiu în 1977, cu muncitorii de la uzinele de utilaj greu din Brașov în 1987; pentru ei, provenind adeseori din mica burghezie provincială sau din țărănime, enunțul “*clasa muncitoare*” evoca miasme sociale poluând gândirea de pe culmile sloganului “rezistența prin cultură”. Dar care? Nu se știe, fiindcă literatura de sertar s-a adeverit – cu excepția memoriilor vechilor opozanți – de o sărăcie nesemnificativă. Expresia “clasa muncitoare” trimite mereu la referințe socializante sau marxizante repudiate în secret de aceste spirite servile, în pofida avantajelor acordate de regim colaboratorilor intelectuali. Din acest punct de vedere, puterea ceaușistă putea dormi liniștită, nu printre intelectuali trebuiau căutați teoreticienii contestației sociale ori actorii acesteia. Astfel, în anii 1970-1980 n-a existat disidență românească.: nici o critică de stînga a comunismului real, nici elaborarea unei baze politice pentru solidarizarea cu lupta muncitorilor opozanți ai puterii care pretindea să-i reprezinte și care, peste timp, n-avea să ajungă decît un capitalism de Stat (agrementat cu unele avantaje sociale) exploatîndu-i precum în țările capitaliste. Într-adevăr, nu asemenea reflecții, savante firește, despre Cratylus, despre gândirea limitei sau despre arcanele epistemologiei științelor puteau alcătui terenul colaborării cu cei mai conștienți muncitori români angajați într-o bătălie politico-economică cu puterea comunistă...

Iată pentru ce azi, cu rarissime excepții (membrii comitetului de redacție a revistei *Idea Artă+societate* de la Cluj sau cîțiva indivizi răspîndiți ici colo), nu trebuie să ne mire dezangajarea intelectualilor români față de curentele gândirii critice occidentale, fie cea continentală, britanică sau nord-americană în filosofie, sociologie, antropologie, științe politice. Conformismul, supunerea, servilismul în fața dominației unilaterale a Statelor Unite i-a antrenat pe acești intelectuali (cu excepția unui istoric gorbaciovist Florin Constantiniu de exemplu, adeseori prosteste acuzat de crytocomunism de către bunii democrați), să sufle în trompeta corectitudinii politice, părinții unora dintre ei suflaseră, ori s-au prefăcut astfel, în trompeta național-comunismului ceaușist iar bunicii în cea a infailibilității URSS, care ieșind triumfătoare din Al Doilea Război Mondial, nu uita nicicînd să le amintească

sub o formă sau alta, în ciuda întoarcerii armelor din ultima clipă, alianța strînsă dintre mareșalul Antonescu și al III-lea Reich. Astfel, încît azi, mai mult decît în anii treizeci, cînd după mine, existau tineri intelectuali de extremă dreaptă, prea puțin originali, producția intelectuală românească prezintă în zdrobitoare majoritate, dincolo de un provincialism periferic, un ersatz mediocru oscilînd între parafrază plată și plagiat, totul luînd înfățișarea unui conglomerat de idei prost însăilate de către oameni care confundă relațiile dintre birocrațiile culturale europene și simbolurile pe care le oferă, împreună cu multiple și contradictorii aventuri ale gândirii.

Pentru a se erija deopotrivă în para-disidenți și critici înversunați ai comunismului, acești intelectuali au împovărat mai mult epoca Ceaușescu cu toate păcatele, (uitînd că erau mai blajine, alcătuite din compromisuri) decît epoca lui Dej, cu deportările ei masive, torturile și execuțiile.¹ Însă deprecierea conștientă a violentelor însemne ale epocii Dej le-a permis să treacă sub tăcere epoca adevăraților disidenți români, a celor care ar merita cel puțin compasiunea noastră admirativă. Desigur, nu mi-au fost, de cele mai multe ori, nici prieteni politici, nici confrati de religie, dar nu trebuie să i se nege curajul în fața adversității omului revoltat împotriva unei ordini feroce și temporar criminală, doar pentru că nu e un apropiat al meu...Sau așa cum scria odinioară în *Jurnal de război* marele autor Ernst Jünger, vorbind despre un prieten mort pe frontul de Est în fruntea regimentului de artilerie grea, “Cel ce moare ca erou pentru o cauză ne-eroică nu e mai puțin un erou”. Deci, eroii disidenței românești sunt episcopii și preoții greco-catolici, uneori și (dar în mai mică măsură) cei ortodocși, cu toții ferm atașați versiunii lor de creștinism (mă gîndesc aici la Monseniorul Ghika și la Monseniosul Hossu), militarii veterani, foștii membri ai Gărzii de Fier refugiați în munți care nu voiau să abdice de la idealurile lor, chiar dacă le-a fost cauza disperată din punct de vedere moral și politic, studenții idealști sau politicienii epocii burghezo-mosieresti aflați în închisori (și ce închisori !) sau la canal (și ce canal !), foarte repede apoi comuniștii critici care respingeau devierile criminale sau hotărîrile socio-economice greșite și catastrofice, pe scurt, toți cei care într-o formă sau alta n-au cedat *doxei* fluctuante a Partidului birocrato-polițienesc supus dictatelor voinței sovietice sau a propriilor mize tactice, și care, asumîndu-și pînă la capăt convingerile, au fost zdrobiți fizic și moral ori pur și simplu eliminați.

Observațiile odată făcute, aș dori să adaug că nu arunc în mod sistematic oprobiul asupra unor oameni care, în cele din urmă nu erau nici ofițeri activi, nici tortionari, ci pur și simplu niște lași, obligați să pună oameni, rude, prieteni, colegi în situații delicate. Se poate manifesta o

¹ Într-un articol din Ziuă, 15 septembrie 2006, intitulat: “Pactul de neiertat al cozilor de topor” poate fi citită următoarea frază care-mi ilustrează demersul: <În plină “dosariadă”, vocea fostilor detinuți politici – adevăratele victime ale Securității – se aude, paradoxal, cel mai puțin. Nu mai au loc în spațiul media invadat de falși moralști, judecători diletanți cu morgia de atotștiutor>. E totul spus aici odată pentru totdeauna !...

oarecare îngăduință dacă, așa cum s-a întâmplat sub regimul Dej, ar fi fost vorba de a salva viața propriei familii în schimbul informațiilor oferite Securității: dilema nu avea alternativă, era autentic tragică iar opțiunea de asemeni. Pe de altă parte, mi se pare insuportabil, deci condamnatibil faptul că intelectualii anilor 1970-1989 n-au acționat ca informatori doar pentru a accede la sfera publică, pentru a aparține elitelor intelectuale, de fapt în căutarea gloriei mondene, ci faptul că mai apoi și-au disimulat acțiunile fabricându-și imagini de modele ale unui anticomunism agresiv, în speță față de cei ce-și asumau mai mult ori mai puțin bine trecutul, care, în fine, îl asumau... Este vorba aici de o corupție a spiritului și a sufletului, o duplicitate grăitoare asupra jocurilor postdecembriste a vechilor-noi elite intelectuale hotărâte fie să păstreze, fie să se manifeste pe avanscena sferei publice, parțial abandonată de politrucii cei mai stînjenitori. Cursa pentru avantajele financiare e feroce, și, pentru a plăcea sponsorilor occidentali, trebuia cu adevărat muncit serios la propria imagine. Cititorul va înțelege imediat, nu manifest vreo încrîncenare față de lașitatea oamenilor cînd, bineînțeles, este vorba de supraviețuirea lor imediată, dimpotrivă, simt o mare compasiune, căci voința nu e a Antigonei. Dar între Antigona și o atitudine postfactum prea puțin demnă alegerea e multiplă., iar această alegere nu reiese, esențialmente, din cunoașterea livrescă a culturii grecești, latine, franceze sau germane. Cei care oferă asemenea argumente fac o confuzie, tipică majorității intelectualilor, pun laolaltă cultura și curajul civic. Or, cultura și curajul civic aparțin unor domenii total diferite ale acțiunii umane: unul, cultura ține de domeniul cognitiv, celălalt, curajul civic ține de modul de-a fi în Cetate și în Stat cînd ești prins la mijlocul tensiunii dintre Lege și datoria morală a omului față de om, sau, în termenii modernității, între legalitate și

legitimitate ! Acest lucru poartă un nume foarte savant de la Kant încoace: imperativul categoric etic. Or, din punctul de vedere al eticii, nimic comun între acești doi termeni, chiar dacă rațiunea poate aduce argumente în favoarea moralei potrivnică Legii, cînd aceasta este nedreaptă.. Între timp, am învățat din experiență că rațiunea poate fabrica argumente de-o legalitate ilegitimă: Rațiunea de Stat, Statul de excepție și violența prevăzută ca necesitate intangibilă pentru desăvîrșirea noii istorii, adică drept mijloc de-a plăti orice preț uman în speranța fondării unei noi legitimități, baza noii legalități, etc... Secolul al XX-lea a fost unul din cele mai elocvente exemple, cel al crimelor fără de măsură, adeseori perfect legalizate, al omorurilor în masă unele mai enorme decît altele !

Cei care au refuzat în ianuarie 1990 să-și asume lașitatea precedentă poartă în ei și cu ei o marcă de neșters. Îndosariind, după o parodie de proces execuția cuplului Ceaușescu hotărîită de gorbaciovisti, au participat la această sinistră punere în scenă a purificării în graba tuturor celor care au colaborat, au ajutat, susținut de aproape sau de departe puterea comunisto-ceaușistă. Iată astfel, extrema abilitate politică a FSN-ului: ce-a de-a împărtași tuturor comesenilor Securității și ai PCR-ului sîngele crimei. Ce suspin de ușurare deîndată ce omorul a fost înfăptuit ! Crima a slujit, deci la spălarea propriilor păcate. Or, vina este cu atît mai grea nu atît pentru că au înșelat și denunțat oamenii generației lor din anii 1970-1980, ci pentru că și-au arogat o glorie etică în ochii tinerelor generații care așteptau o primenire a moravurilor și nu simulacrul acestor primeniri, tineri care voiau să pună capăt minciunii și disimulării, falsurilor și tăcerilor ce-au dominat epoca comunistă. Ascultînd retrospectiv strigătele de alarmă ale moralistilor de mucava pe timpul evenimentelor din Piața Universității postdecembriste, depistăm rezonanțe ale unei obscenități sufletești de-a dreptul dezgustătoare... Minciunile lor postdecembriste sunt din aceeași ordine semantică cu angajamentul lor semnat odinioară cu Securitatea: totul e bun pentru o frumoasă carieră îndreptățită de talent (uneori autentic), cunoștiințe (uneori de înaltă calitate), de asemeni, o înaltă origine socială anterioară puterii comuniste etc. toate acestea nu poartă alt nume decît cinism și perfidie... Repetarea faptelor dovedește că nu avem de-a face cu rezultatele unei erori de tinerețe, în esență scuzabilă, ci cu un model spiritual bine ancorat, devenit stilul vieții publice, mai rău, un mod de-a fi în lumea Cetății. Este, în cele din urmă, vorba despre cultură, pe care toată lumea o știe greu modificabilă...

Ce mai rămîne de făcut azi ? Nimic special... Pentru laici e recomandabilă amabila înlăturare din sfera activității publice – a-i pensiona din oficiu pe cei mai vîrstnici, pentru alții, trimiterea să ocupe posturi în învățămîntul secundar sau primar; în ce privește preoții, ar trebui să li se ordone retragerea pentru tot restul vieții într-o mănăstire îndepărtată de centrele urbane, pentru a se ruga, a se ruga fără încetare... Nimic mai mult, nimic mai puțin, fără nici o violență, doar retragerea spre a învăța (de-or mai fi capabili...) cea mai salutară umilință.

Paris, 15 septembrie 2006